

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

ALISHER NAVOIY VA XXI ASR

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari

**TOSHKENT
«MASHHUR-PRESS»
2020**

821.512.133-1 (081)
84. (5ŷ)6
A 33

A 33 ALISHER NAVOIY VA XXI ASR mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari;
/mas'ul muharrir Shuhrat Sirojiddinov. – Toshkent: «MASHHUR-PRESS», 2020. – 636 b.

ISBN 978-9943-5673-7-5

Mas'ul muharrir:

*Shuhrat Sirojiddinov,
filologiya fanlari doktori, professor*

Tahrir hay'ati

*Shuhrat Sirojiddinov (O'zbekiston), Sirojiddin Sayyid (O'zbekiston), Ramiz Asker (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov (O'zbekiston), Abdusalom Abduqodirov (Tojikiston), Ibrohim Haqqulov
(O'zbekiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Badriddin Maqsudov
(Tojikiston), Tanju Seyhan (Turkiya), Aftondil Erkinov (O'zbekiston), Karomat Mullaxo'jayeva
(O'zbekiston), Mark Toutant (Fransiya), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Muhammad Ya'qub Qarash
(Afg'oniiston)*

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI" asr mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjumaniga yuborilgan ilmiy maqolalar jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik masalalari, tilshunoslik muammolari haqida so'z yuritiladi. O'zbek navoiyshunosligining bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magiŷtr va bakalavr talabalar hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashlari va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

ISBN 978-9943-5673-7-5

bir baytda ushbu suralar nomi yanada chuqurroq talqin etishga imkon beradigan darajada qo'llangan: "Ey vozehi "Va-z-zuho" jabinat,/"Va-l-laylu" niqobi anbarinat"... . Shoir yana "Toho", "Yosin" suralari nomini ham keltiradi, jumladan: "Toho" varaqe zi dostonat,/"Yosin" alame bar ostinat. Bu bilan ham suralar mazmun-mohiyati va ularning insoniyat taqdiridagi, xususan Jomiy ruhoniyyatidagi vazifasini, ham ularning Rasululloh siymosini tasavvur etishdagi o'rnini belgilashga e'tiborni tortadi.

Albatta, payg'ambarimiz vasfi, uning nubuvvat xayli o'rtasida tutgan o'rni, me'roj kabi masalalar ifodasida har ikki shoirning o'z yo'li bor. Biroq ularni birlashtirib turadigan masala bitta, bu – komil inson g'oyasi. Shu bois Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy she'rlari hamisha e'tiborda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Алихонтўра Соғуний. *Тарихи Муҳаммадий. Биринчи китоб. Тошкент: 1991. – 6-бет.*
2. Абдурахмон Жомӣ. *Осор. Жилди якум. Фотиҳат уш-шубоб. Девони аввал. – Душанбе: Ирфон, 1986. – 560 с.*
3. Абдурахмон Жомӣ. *Осор. Жилди ҳафтум. Хотимат ул-ҳаёт. Девони солис. – Душанбе: Ирфон, 1986. – 544 с.*
4. Алишер Навоӣ. *Йигирма жилдлик. Учтинчи жилд. – Тошкент: Фан, 1988. – 616 б.*
5. Алишер Навоӣ. *Йигирма жилдлик. Тўртинчи жилд. – Тошкент: Фан, 1989. – 560 б.*
6. Алишер Навоӣ. *Йигирма жилдлик. Бешинчи жилд. – Тошкент: Фан, 1990. – 544 б.*
7. Алишер Навоӣ. *Йигирма жилдлик. Олтинчи жилд. – Тошкент: Фан, 1990. – 568 б.*
8. Алишер Навоӣ. *Мукамал асарлар тўплами. Ўн еттинчи том. – Тошкент: Фан, 2001. – 520 б.*
9. Қуръони Карим (Аловуддин Мансур таржимаси). – Тошкент: Чўлпон, 1993. – 540 б
10. Комилов Н. *Тасаввуф. Биринчи китоб. – Тошкент: Ёзувчи, 1996. – 272 б.*
11. И.Ҳаққул. *Тасаввуф сабоқлари. – Бухоро: Бух.дав.унив. 2000. – 143б.*
12. Саъжодий Саййид Жаъфар. *Фарҳанги истилоҳот ва таъбироти ирфони. – Техрон: 1370ҳиҷ. – 814 саҳ.*

ALISHER NAVOIYNING SHOH G'ARIB MIRZOGA BAG'ISHLANGAN TARKIBBAND-MARSIYASI XUSUSIDA

ABOUT TARKIBBAND-ELEGY OF ALISHER NAVOI DEDICATED TO SHAKH GARIB MIRZA

Dilnavoz YUSUPOVA
ToshDO'TAU
(O'zbekiston)

Abstract

The article tells about the little-known tarkibband elegy of AlisherNavai in Study of Navai. This elegy is dedicated to the death of HuseynBaykhara's son, Shah GharibMirza, and is not included in the main copies of "Xazayinul-maoniy". Elegy is only a copy of "Xazoyinul-maoniy", stored in Dushanbe under inv. number 1990, and is one of the poems created by the poet end of his life. The author quotes in facts of Navai shows its year of creation as the year 1498/99.

Key words: tarkibband, elegy, manuscript, poem, sakiname, beyt, mesnevi

Alisher Navoiy turkiy tilda mumtoz lirik turningo'n olti janrida ijod qilganligi ilm ahliga yaxshi ma'lum. Uning "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotida ushbu janrlarning barchasi mavjudligini H.Sulaymonov tuzgan jadvallar tasdiqlaydi [Suleymanov, 1955-61]. Shoir o'zining marsiya mazmunidagi she'rlari uchun

tarkibband shaklini tanlagan, zero, mumtoz poetika talablariga ko'ra, tarkibband, asosan, madh va marsiya mazmunidagi she'rlarga mo'ljallangan bo'ladi [Тарозий, 1436/37: 19a]. Navoiyning ustozlari Sayyid Hasan Ardasher va Abdurahmon Jomiy vafotiga bag'ishlangan marsiyalari tarkibband janrida bitilganligi fikrimizni tasdiqlaydi. "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotining joriy nashrlari (20 jildlik mukammal asarlar to'plami, 10 jildlik to'la asarlar to'plami, 2011-yilgi alohida nashr)da shoirning tarkibbandjanridabitilgan va Sayyid Hasan Ardasher vafotiga bag'ishlangan bitta marsiyasi keltirilgan. Shu asosda navoiyshunoslikda Navoiy turkiy tilda bitta tarkibband bitgan degan fikr yetakchi edi.

Lekin mukammal asarlar to'plamining so'nggi jildiga kiritilgan "Ilovalar"da Navoiyning rasmiy devonlariga kirmagan she'rlari qatorida "Alisher Navoiyning G'arib Mirzo vafotiga yozgan marsiyasi" sarlavhasi ostida bir she'r berilgan [Навоий, 2003: 513-515]. Ilovada mazkur she'r matnining H.Sulaymonov maqolasidan olinganligi aytiladi. Baytlar asosida keltirilgan ushbu she'rning janrini bir qarashda aniqlash qiyin. H.Sulaymonov uning mazmunan marsiya ekanligini ta'kidlasa-da, janriy xususiyatlariga to'xtalib o'tmagan [Сулаймонов, 1971: 175-178]. Uning tarkibband janrida ekanligi ilk marta Yo.Ishoqovning "So'z san'ati so'zligi" kitobida aytib o'tiladi [Исҳоқов, 2014: 220]. Ushbu marsiyaning navoiyshunoslikda yetarlicha tadqiq etilmaganligi mazkur maqola mavzusining dolzarbligini ko'rsatadi.

H.Sulaymonov maqolasida marsiya o'rin olgan qo'lyozmaning 1499-1500-yilda ko'chirilganligi va hozirda Tojikiston (Dushanbe)da saqlanishi haqida ma'lumot berilgan [Сулаймонов, 1971: 176]. Olimning yozishicha, marsiya "Badoyi' ul-vasat" devoni tarkibida, kichik janrlar bilan birga keltirilgan. Lekin tojikistonlik olim B.Maqsudovning xabar berishi va bizga yuborgan qo'lyozma varaqlari fotonusxasi asosida ma'lum bo'ldiki, tarkibband "Xazoyin ul-maoniy"ning so'nggi devoni – "Favoyid ul-kibar" tarkibiga kiritilgan ekan¹¹. She'r marsiya sarlavhasi ostida so'nggi 650-na't g'azaldan so'ng, "Bordim bu sahar..." deb boshlanuvchi mustazoddan oldin keltirilgan. Darhaqiqat, bu tarkib "Favoyid ul-kibar" devoniga mos, chunki kulliyotning fanga ma'lum bo'lgan deyarli barcha nusxalarida ushbu mustazod "Favoyid ul-kibar" tarkibida keladi.

Marsiya yigirmanchi jild so'ngida 29 bayt hajmida keltirilgan, ya'ni uning birinchi bandidan quyidagi bayt tushib qolgan:

*Ne ajab, olam eli ashki agar daryodur,
Kirdi chun bahri fano qa'rida ul gavhari pok.*

Avvail H.Sulaymonov, keyinroq Yo.Is'hoqovning ma'lumot berishlaricha, ushbu marsiya "Xazoyin ul-maoniy"ning fanga hozircha ma'lum boshqa nusxalarida mavjud emas [Сулаймонов, 1971: 176; Исҳоқов, 2014: 220]. Demak, aytish mumkinki, u "Xazoyin ul-maoniy" tartib berilgandan so'ng yozilgan she'rlar sirasiga kiradi va shu sababli kulliyotning asosiy nusxalari tarkibiga kirmagan. H.Sulaymonov "Xazoyin ul-maoniy"ning akademik nashriga yozgan so'zboshisida kulliyotning 10 dan ortiq nusxalarini o'zaro qiyoslash asosida ilmiy-tanqidiy matn yaratganligini aytib o'tadi. Olimning izlanishlari shuni ko'rsatadiki, Navoiy "Xazoyin ul-maoniy" kulliyotini tuzish ustida bir necha yil tinimsiz mehnat qilgan va 1498 yildagina uni hozirgi holatda tugal tarzda yakunlagan, H.Sulaymonovning ta'biri bilan aytganda, kulliyotning so'nggi "avtor redaksiyasi" shu yili amalga oshirilgan. Kulliyotga tarji' yo'nalishidagi bandli she'rlar, xususan, tarji'banddan to'rtta kiritilgani holda, tarkibband janrida bitta she'r kiritilishi shoirning bu davrda hali turkiy tilda bitta tarkibband yaratganligini ko'rsatadi.

Marsiya bag'ishlangan shaxs Shoh G'arib Mirzo Sulton Husayn Boyqaroning ikkinchi yo uchinchi o'g'li bo'lib, uning tavallud va vafot etgan sanalari haqida manbalarda ma'lumotlar yo'q. Navoiy "Majolis un-nafois"da shahzodaning sho'x ta'b va nozik taxayyul egasi ekanligi, devon tartib berganligi haqida ma'lumot berib, turkiy g'azalidan matla' keltiradi [Навоий, 2011: 416]. Bobur esa "Boburnoma"da uning G'aribiy taxallusi bilan she'rlar bitganligi, zullisonayn shoir ekanligi, jismonan nogiron (bukri) bo'lganligi va erta vafot etganligi bilan bog'liq ma'lumotlarni ham aytib o'tar ekan, forsiy tildagi baytidan misol keltiradi [Бобур, 1990: 224]. Qolgan tarixchi va tazkiранависларнинг asarlarida ham ushbu ma'lumotlar deyarli takrorlanadi [Ёрқин, 2001: 13].

Navoiy Shoh G'arib Mirzo haqida "Farhod va Shirin", "Sab'ai sayyor" dostonlari, "Soqiynoma"sida ham eslab o'tadi. Shu o'rinda "Soqiynoma"da keltirilgan ma'lumotlar alohida ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlab o'tmoqchimiz. Ma'lumki, Alisher Navoiy "Soqiynoma"sining 1-14-bandlari Husayn Boyqaro

¹¹ Tarkibband matnining fotonusxasini topishga ёрдам берган тожикистонлик олим, проф. Б.Мақсудовга ўзимизнинг чуқур миннатдорчилигимизни билдирамыз.

va uning farzandlari ta'rifiga bag'ishlangan. Shahzoda Shoh G'arib Mirzo madhi soqiynomaning uchinchi bandida keltirilgan. Undagi mazmundan shahzodaning bu davrda hali hayot ekanligi anglashiladi:

*Qildi chun Tengri muloyim ani,
Asradik hifzida doim ani.
Ruhparvar so'zi bo'lsun o'zidek,
Ruhgustar o'zi bo'lsun so'zidek...*

Navoiyshunoslikda "Soqiynoma"ning yaratilgan yili haqida ayrim taxminlar bor. "Soqiynoma"da Jomiy marhum sifatida, "Majolis un-nafois" asari mavjud asar sifatida, shuningdek, Mo'min Mirzo hayot kishi (o'limi 903/1497) sifatida tilga olinishiga qarab, asar 1492-yildan keyin va 1497-yildan oldin yozilgan, degan xulosa chiqarish mumkin" [Исхоков, 2014: 173].

"Soqiynoma" va "Majolis un-nafois" da Shoh G'arib Mirzoning hali hayot shaxs sifatida tasvirlanishidan uning vafoti 1497-yildan keyin sodir bo'lganligi oydinlashadi. Agar "Xazoyin ul-maoniy"ning takmili 1498 yilda yakunlanganligini e'tiborga olsak va uning asosiy nusxalarida shahzodaga bag'ishlangan ushbu tarkibbandning mavjud emasligiga diqqat qaratsak, Shoh G'arib Mirzoning vafot sanasini taxminan 1498-1499-yillar oralig'ida deb belgilash mumkin bo'ladi. Shu asosda marsiya-tarkibbandning yaratilgan yili ham aynan shu sanada ekanligi oydinlashadi, chunki marsiya kiritilgan "Xazoyin ul-maoniy"ning yagona nusxasi 1499-1500-yillarda ko'chirilgan.

Ushbu tarkibband-marsiyaning har bir bandi 6 baytdan iborat bo'lib, bandlar soni 5 ta, shundan kelib chiqib, umumiy hajmi 30 baytni tashkil qiladi. Janr talablari asosida har bir band so'ngidagi ikki misra (*bayti tarkib*) masnaviy tarzida o'zaro qofiyalanibkeladi. Dastlabki bandning biriktiruvchi bayti quyidagichadir:

*Tushti ya'ni adam iqlimig'a nogoh g'arib,
Shohlar majma'ining nodirasi – Shoh G'arib.*

Tarkibband-marsiyaning bandlarini shartli ravishda mazmunan quyidagi qismlarga ajratish mumkin: Birinchi badda dunyoning foniyligi va falakning bevafoqligi, ikkinchi badda ayriliqning zamona hukmdori – Husayn Boyqaro bilan bog'liq holdagi talqini, uchinchi badda Mahdi ulyo (Xadicha begim) ning iztiroblari, to'rtinchi badda shahzodaning ham taxt, ham devon sohibi ekanligi va beshinchi badda bu musibatdan butun shahar aholisi – shoiru qozi, ulamolar iztirobda ekanliklari haqida so'z boradi.

Husayn Boyqaro shahzodani nihoyatda qadrlagan va davlat ishlarini unga ishonib topshirgan. Boburning ma'lumot berishicha, sulton Hirotdan tashqari chiqqan paytda, taxtni Shoh G'arib Mirzoga qoldirar ekan. Marsiyaning to'rtinchi bandidagimisralar shunga ishora qiladi:

*Taxt xoli qolibon, bazm parishon ahvol,
Shohsiz bazm bila taxtqa ne bo'lg'ay hol.
Chatr qabri boshig'a soya solibu qabri
Ochibon og'zini, ul voqeadin qolib lol...*

Marsiyada shahzodaning devon sohibi ekanligi ham Navoiyning nazaridan chetda qolmagan:

*She'ru devoni bu motamda qaro aylab yuz,
Uylakim so'z boshi, shingarfi dog'i qolmay ol.*

Hirotda bir shoir o'z she'rlarini «G'aribiy» taxallusi bilan yoza boshlaganda, Husayn Boyqaro o'g'lining xotiri uchun uning taxallusini «Majlisiy»ga o'zgartirganligi haqida Faxriy Hiraviy o'z tazkirasida ma'lumot beradi.

Marsiyada ta'kidlanishicha, bu ayriliq shoir qalbiga ham chuqur iztirob solgan. To'rtinchi bandning so'nggi baytida bu iztiroblar shunday ifodalanadi:

*Barcha g'amgin, baridin menda fuzun g'amzadaliq,
Ro'zgorimni qilib tayra bu motamzadaliq.*

Ushbu marsiyada ham Navoiyning Sayyid Hasan Ardasher va Abdurahmon Jomiy vafotiga bag'ishlangan tarkibband-marsiyalar singari ramal bahrining ramali musammani maxbuni mahzuf (maqsur) vazni qo'llanilgan. Agar Jomiyga bag'ishlangan marsiyada vaznni dastlabki banddagi "digar ast" radifi belgilagan bo'lsa, turkiy marsiyalarda birinchi misralardagi ilk jumlar ushbu tarkibbandning

ramal bahrining maxbun tarmog'ida yozilishini taqozo qilgan. Qiyoslash uchun har ikki tarkibbandning ilk misralarni keltiramiz. Sayyid Hasan Ardasheriga bag'ishlangan tarkibband-marsiyadan:

Dahr bog'iki jafõ shoriidur har chamani...

– V — / V V — / V V — / V V —

Shoh G'arib mirzoga bag'ishlangan marsiya quyidagicha boshlanadi:

Dahr bog'ida ajab tafriqadur, ey aflok...

– V — / V V — / V V — / V V ~

Sayyid Hasan Ardasheriga bag'ishlangan tarkibbanddan farqli o'laroq, mazkur tarkibbandda taxallus qo'llanilmagan. So'nggi banddagi mazmun ham o'z nihoyasiga yetmagandek, tugallanmagandek taassurot qoldiradi:

*Shahr ila mulk aro ashrafu quzzotu ulamo
Barchag'a voqe' o'lubtur bu musibatda azo.
Zumrai fazlu zarofatqa bo'lubtur darde,
Kim kishi topmamish ul dardqa imkoni davo.
Shuaro shahrda barcha yaqolar chok aylab,
Tosh urub ko'ksiga, har yon chekibon vovaylo.
Shahr eli hokimi odil g'amidin navha chekib,
Dodxoh istab oni, har sori aylab g'avg'o.
Kishi qolmayki, bu motam aro mahzun bo'lmay,
Zohidu rindu xarobotiy agar shohu gado.
Kavkabi sa'dni gar qildi falak afkanda,
Bo'lsun oyu quyosh ofoq eliga tobanda.*

Bu holat ushbu tarkibbandning to'liq matni hali topilmaganligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning Shoh G'arib Mirzo vafotiga bag'ishlab yaratilgan marsiyasi tarkibband janrining yetuk namunasi bo'lib, uning to'liq matnini topish matnshunoslik oldida turgan galdagi vazifalardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бобур Заҳириддин. Бобурнома / Наирга тайёрловчи П.Шамсиев. – Тошкент: Юлдузча, 1990. – 368 б.
2. Исҳоқов Ё. Сўз санъати сўзлиги. – Тошкент: O'zbekiston, 2014. – 320 б.
3. Ёрқин Ш. Сўзбоши / Шоҳғариб Мирзо Ғарибий. Девон. – Т.: Шарқ. – Б.3-30.
4. Навоий Алишер. Хазойинул маоний (Душанбе шаҳрида сақланувчи 1990 рақамли қўлёзма).
5. Навоий Алишер. Хазойинул маоний (Илмий-танқидий текст асосида наирга тайёрловчи Ҳ.Сулаймонов). 4 жилдлик. 1-4-жилдлар. – Тошкент: Фан, 1959-1960.
6. Навоий Алишер. Маржолис ун-нафоис. ТАТ. 10 жилдлик. – Тошкент: Фан, 2011. Т.9. – Б. 291-453.
7. Навоий Алишер. МАТ. 20 жилдлик. Ж.16. Мезон ул-авзон. – Т.: Фан, 2000.
8. Навоий Алишер. МАТ. 20 жилдлик. Ж.20. Девони Фоний (давони). Қасидалар. Муфрадот. Иловалар. – Т.: Фан, 2000.
9. Сирожиддинов Ш. Алишер Навоий: манбаларнинг қиёсий– типологик, текстологик таҳлили. – Тошкент: Akadempnashr, 2011. – 326 б.
10. Сулаймонов Ҳ. Алишер Навоийнинг Ғариб Мирзо вафотига ёзган марсияси // Адабий мерос. 1971. № 2. – Б. 175-178.
11. Сулейманов Х. Текстологические исследование лирики Алишера Навои. Дисс. ... на соискание ученой степени докт.филол.наук. В трех томах. Т.1.
12. Тарозий Шайх Аҳмад ибн Худойдод. Фунун ул-балого (Бодлиан кутубхонасида сақланувчи Elliott №-127 рақамли қўлёзма).
13. Ҳайитметов А. Навоий лирикаси / Наирга тайёрловчи ва сўзбоши муаллифи Н. Жумахўжа. – Тошкент: O'zbekiston НМИУ, 2015. – 326 б.

ALISHER NAVOIYNING HAMD G‘AZALLARIDA TATABBU’

TATABBU’ IN HAMD GHAZALS OF ALISHER NAVOI

Olimjon DAVLATOV

ToshDShI

(O‘zbekiston)

Abstract

This article analyzes hamd and tatabbu gazelles, their style, role of artistic works of Alisher Navoi and Saadi Sherozi. At the same time, it emphasizes that Navoi’s impression about Saadi.

Key words: Praise, Hamd, Tatabbu, Naat, Devon, Sabur, Talmih, Iyhom.

Alisher Navoiy umrining so‘nggi yillarida yozgan “Lison ut-tayr” dostonida go‘dakligi paytida Qur‘on va hadis yodlash barobarida ustoziga unga “Guliston”, “Bo‘ston”, “Mantiq ut-tayr” kabi adabiy asarlarni ham o‘qitganini xotirlaydi:

*Yodima mundoq kelur bu mojaru,
Kim tufuliyat chog‘i maktab aro...
Emganurlar chun sabaq ozoridin,
Yo Kalomullohning takroridin.
Istabon tashxisi xotir ustod,
Nazm o‘qturkim, ravon bo‘lsun savod [7, 281]*

Bu yo‘sindagi ta‘lim, ya‘ni diniy va adabiy manbalarni bir vaqtda o‘rganish Navoiyning tafakkur tarzi va uslubi shakllanishiga katta ta‘sir ko‘rsatdi – majoz tariqida qalam tebratgan shoir adabiy asarlarida islomiy g‘oyalarni nozikbayonlik bilan singdirib borgan bo‘lsa, sof diniy asarlar yaratilishida so‘zning badiiyatiga alohida ahamiyat bergan. Yosh bolalik paytlarida diniy manbalarni chuqur o‘zlashtirish barobarida adabiyot bo‘stonidan bahramand bo‘lgan, Shoh Qosim Anvor va Fariduddin Attor kabi irfoniy she‘riyatning yetuk namoyandalarining asarlarini sevib yod olgan [8, 291-343] Navoiyning ijodida islomiy g‘oyalarning badiiy ifodasi ustuvor yo‘nalishga aylandi.

Istiqloldan keyingi davrda Navoiyning hamd va na‘t mavzusida yozgan g‘azallari haqida bir qator tadqiqotlar amalga oshirilganini e‘tirof etgan holda [9,64], bu mavzu doirasida o‘z yechimini kutayotgan masalalar hali bisyor ekanligini alohida ta‘kidlash lozim. Ayniqsa, “Xazoyin ul-maoniy” devonlari tarkibidagi hamd va na‘t g‘azallarining asosiy qismi hali tahlil va tadqiq etilmagan.

Navoiyning bevosita nazorati ostida o‘zbek tilidagi lirik asarlaridan iborat oltita devon tuzilgani ma‘lum [4, 10-17]. Bular – “Badoe‘ ul-bidoya” (1460-1470-yillar), “Navodir un-nihoya” (1470-1480-yillar) hamda to‘rt devondan iborat “Xazoyin ul-maoniy” (1492–1498-yillar) lirik asarlar kulliyoti bo‘lib, mazkur devonlar ichki tuzilishi va o‘zaro mutanosibligiga ko‘ra Sharq devonchilik tarixining oliy namunasi hisoblanadi [5,525-535]. Devon tuzish prinsiplari haqida Navoiy “Badoe‘ ul-bidoya” debochasida maxsus to‘xtalib, jumladan, har bir harf ibtidosida hamd, na‘t va munojot kabi an‘anaviy mavzularda maxsus g‘azallar yozganini boshqa devonlardan farq qiluvchi jihatlardan biri sifatida qayd qilib o‘tadi: “*Yana bukim, har harf g‘azaliyotining avval bitigan g‘azal bila o‘zga g‘azallar orasida uslub haysiyatidin tafovut rioyat qilmaydururlar. Muqarrardurkim, har amrda bir lahza Haq subhonahu va taolo hamdidin yo rasul alayhissalom na‘tidin, yo bu ikki ishka dalolat qilurdek bir amrdin g‘ofil bo‘lmamog‘liq avlodur... Bu nav‘ xayole xotirg‘a kelgan uchun har harf g‘azaliyotining avvalg‘i g‘azalini yo Tangri taolo hamdi bila muvashshah, yo rasul alayhissalom na‘ti bila mufattah, yo bir mav‘iza bilakim, bu ikki ishdin biriga dol bo‘lg‘ay, muvazzah qilindi*” [6,21].

“G‘aroyib us-sig‘ar” devonida 13 harf (“alif” bobida 5 ta hamd (1–5 raqamli g‘azallar), 2 ta na‘t (6-7 raqamli g‘azal), “be” (40 raqamli g‘azal, na‘t), “sei musallas” (89 raqamli g‘azal, na‘t), “jim” (93 raqamli g‘azal, hamd), “hoi huttiy” (101 raqamli g‘azal, na‘t), “dol” (114 raqamli g‘azal, na‘t), “re” (132 raqamli g‘azal, hamd), “shin” (242 raqamli g‘azal, hamd), “qof” (309 raqamli g‘azal, na‘t), “kof” (322 raqamli g‘azal, na‘t), “gof” (339 raqamli g‘azal, na‘t), “hoi havvaz” (521 raqamli g‘azal, na‘t), “yo” (575 raqamli g‘azal, hamd) bobida hamd va na‘t mavzusidagi g‘azallar mavjud bo‘lib, bulardan uchta g‘azal

V

ALISHER NAVOIY LIRIK MEROSINI O'RGANISH MASALALARI THE PROBLEMS OF STUDYING LYRIC HERITAGE OF NAVOI

Ibrohim HAQQUL. Hadis va talqin mahorati	235
Dilorom SALOHIIY. Navoiy lirikasida turkona uslub takomili ko'rinishlari.....	238
Qodirjon ERGASHEV. Alisher Navoiy asarlarining yaratilish tarixi masalalari.....	243
Yusuf TURSUNOV. Ikki g'azal nafosati va bir noma shahodati.....	248
Shavkat HAYITOV. Janr imkoniyatlari va ijodkor mahorati.....	251
Abdulhamid QURBONOV. Yuz ko'ngulli sanavbar.....	255
Karomat MULLAXO'JAYEVA. Navoiy va Jomiy g'azallarida rasululloh (s.a.v) vasfi.....	259
Dilnavoz YUSUPOVA. Alisher Navoiyning Shoh G'arib mirzoga bag'ishlangan tarkibband-marsiyasi xususida	265
Olimjon DAVLATOV. Alisher Navoiy va Sa'diy Sheroziy: hamd g'azallar va tatabbu	269
Darmon O'RAYEVA, Sarvinoz NURULLAYEVA. Alisher Navoiy g'azallarida ajdaho obrazi metaforizatsiyasi	272
Nazora BEKOVA, Zarina SAYLIYEVA, Mohinur SAYLIYEVA. Navoiyning turkiy va forsiy hamd g'azallari g'oyaviy-badiiy xususiyatlari	274
Abdumurod TILAVOV. "...Sen erding quyosh..."(Alisher Navoiyning bir na't g'azali)	276
Dilrabo QUVVATOVA, Zarnigor SOHIBOVA. Alisher Navoiy she'riyatida fasllar obrazining metaforik ma'nolari	282
Ahadjon MUHAMMADIYEV. Navoiyning g'azallaridagi irfoniy g'oyalar tahlili.....	286
Mavlonberdi SUYUNOV. Masnu' she'r va Navoiyning masnu' tatabbunavislik mahorati	289
Hayot LATIPOV. Ishq va ma'rifat Navoiy talqinida	293
Shohid TASLIM. Alisher Navoiy: shoir va mutafakkir.....	299

VI

ALISHER NAVOIY IJODI VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

ALISHER NAVOI'S WORK AND LINGUISTICS

Dadaboyev Hamidulla. "Xamsat ul- mutahayyirin"da Abdurahmon Jomiy vafoti bilan bog'liq motam marosimi tasviri.....	302
Samixon ASHIRBOYEV. Alisher Navoiy asarlari tilining tayanch dialekti munozaralariga doir.	304
Berdak YUSUF. Navoiy va adabiy tili masalasi.....	309
Zulxumor XOLMANOVA. Alisher Navoiy – lakuna hodisasining ilk tadqiqotchisi	313
Baxtiyor ABDUSHUKUROV. Alisher Navoiy asarlarida qush nomlari.....	317
G'aybulla BOBOYOROV. Alisher Navoiyning "Muhokamat ul-lug'atayn" asaridagi yuzta fe'l hamda ularning o'zbek tili va shevalarida saqlanish holati	322
Yoqub SAIDOV. Alisher Navoiy ijodida antonomaziyalarning o'rni	327
Shukurjon NORBAYEVA. Alisher Navoiy asarlaridagi ayrim leksemalarning ma'no taraqqiyoti.....	332
Rustamjon DJABBOROV. Alisher Navoiyning "Oqqo'yunli muxlislar devoni" til xususiyatlari.....	334

VII

ADABIY TA'SIR VA SAN'AT MASALALARI

LITERARY IMPACT, LITERATURE STUDIES AND ART

Hamidulla BOLTABOYEV. Alisher Navoiyning muammoshunos shogirdi va uning milliy adabiyot tarixidagi o'rni	339
--	-----